

ЖАНРИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ПРОГРАМОЮ АКАДЕМІЧНОГО ЖИВОПИСУ

Жердзицький В.Є., викладач кафедри живопису
Харківська державна академія дизайну і мистецтва

Анотація. У запропонованій статті розглянуто зв'язок жанрів образотворчого мистецтва з програмою академічного живопису.

Ключові слова: жанр, прийом, техніка живопису.

Аннотация. Жердзицкий В.Е. **Жанры изобразительного искусства и их связь с программой академической живописи.** В предлагаемой статье рассматривается взаимосвязь жанров изобразительного искусства с программой академической живописи.

Ключевые слова: жанр, приём, техника живописи.

Annotation. Zherdzickiy V.E. **Genres of fine art and their communication with the program of the academic painting.** In the article, the ties of different genre paintings with the academic painting programmer are described.

Key words: genre of painting, mode, technique of painting.

Постановка проблеми. Поняття «жанр» слід розуміти досить широко – як сформований поділ видів мистецтва на масштабні теми.

Які б не були ідеї, втілювані в живопису, головним її героєм незмінно залишається людина та її внутрішній світ. Людське ставлення до світу є основою будь-якого твору живопису.

Формулювання цілей роботи. Кожен жанр образотворчого мистецтва виробляє особливу форму спілкування і впливу на глядача, закріплену в традиції й асоціації – «пам'яті» жанру.

Традиційно жанр живописного твору визначається за тим, що і як у ньому зображено.

Історичний жанр – події реального життя чи легендарної історії.

Портрет – достовірне зображення людини чи групи людей.

Натюрморт – зображення світу речей, оточуючих людину.

Пейзаж – світ природи.

Відповідно до цільової настанови програми, розглянуто і поставлено задачі прищеплення учням навичок удосконалювання живописної майстерності з метою вивчення і застосування широкого досвіду майстрів образотворчого мистецтва.

Живопис, як і рисунок, є однією з базових дисциплін у підготовці художника і як вид мистецтва є ефективним засобом естетичного осмислення

дійсності. Живопис емоційно впливає на людину, розвиває її інтелект, допомагає бачити і показувати світ. Процес навчання обумовлено вихованням і розвитком у студента уміння бачити різноманіття форм і фарб, так званого колористичного бачення, що виникає в результаті поглибленого вивчення колірних взаємин у натурному матеріалі і живописному вирішенні етюдів.

Кожен колір визначається за його тоном, яскравістю і насиченістю, уміння уловити і виразити на полотні зорові сприйняття кольорів – одна з найважливіших задач при оволодінні живописними засобами у всьому обсягу завдань з живопису. Оволодіння живописними засобами на основі виконання практичних завдань розвиває у студента смак, здатність гостріше бачити і знаходити красу в навколишньому світі, творчо, образно мислити колірними відносинами, гармонією, а не розфарбовуванням предметів. Сукупність пов'язаних між собою воедино рисунку, тонів і кольорів, заключають у собі і визначення художньої ідеї, творчого задуму в цілому, і особливості розвитку художнього смаку.

Живопис – це вид образотворчого мистецтва, художній твір, створений за допомогою фарб, нанесених на яку-небудь тверду чи еластичну поверхню, одна з високорозвинених форм людського мислення і трудової діяльності.

Живопис є відображенням духовного змісту історичних епох, тих чи інших релігійних чи ідеологічних концепцій. Живопис – це поезія у фарбах, тісно пов'язана з матеріалами, що дають сукупність колірною звучання і тисяч відтінків – нюансів, що збагачують її.

Перші згадки про живопис, його виникнення і розвиток мають дуже давню історію. З історії світового образотворчого мистецтва ми знаємо, що вже на ранньому етапі найдавніших культур відбувався відбір прийомів і засобів у колірному виборі барвних пігментів. Склалися традиції і оновлювалися різні види станкового мистецтва.

За словами давніх авторів, у V – IV століттях до нашої ери поступово виникають і розвиваються засоби образотворчості, живописні прийоми світлотіньового моделювання форми.

У давніх джерелах, датованих III – I століттями до нашої ери, є відомості про станковий живопис і настанови щодо живописного мистецтва, посібники з живопису, записи про різні види мистецтва, трактати з живопису, з урахуванням жанрів, живописні образотворчі принципи канонів, манускрипти.

Образом, прикладом, моделлю натхнення і зародження живопису були природа і людина, як прекрасний зразок світобудови. Але в основі історії розвитку техніки і технології живопису завжди було прагнення удосконалювання своєї майстерності, освоєння різних матеріалів, нагромадження практичних правил і їхнього застосування, відкриття своєрідності кожної барвної речовини-барвника. Поступово формується досвід від – малого початку до створення прекрасних творів. В догомерівські часи скульптура і живопис були вже досконалими, про що свідчить цей божественний поет.

Протягом багатьох сторіч на основі наукових і технічних відкриттів удосконалювалися способи підготування фарб, збагачувалася палітра живописців.

У руслі розвитку станкового живопису в Європі система жанрів складається в XVII сторіччі, яке історики мистецтва часто називають епохою бароко (за назвою пануючого художнього стилю).

Стаття виконана за планом НДР ХДАДМ.

Результати роботи. В історико-художньому процесі шляхи жанрів постійно перетинаються, породжуючи складні жанрові утворення, а заодно і додаткові складнощі у визначенні характеру твору.

Історичний жанр образотворчого мистецтва, предметом якого є історичне минуле і події сучасності, як самостійний жанр склався в епоху Відродження і широкого поширення набув у XIX столітті. Видатні картини створили Гойя в Іспанії, Делакруа у Франції, Матейко в Польщі, Репін, Суриков, Серов у Росії.

Портрет – жанр образотворчого мистецтва, у задачі якого входить зображення певної людини чи групи людей, досягнення подібності, передача індивідуальних особливостей портретованого, соціальна, психологічна й образна характеристика людини. Формування жанру іде в період античності, це грецькі і римські погруддя, фаюмські портрети. Сформований як самостійний художній жанр в епоху Відродження, портрет саме у XVII столітті переживає період свого великого розвитку.

У жанрі портрету чітко виявляється безпосередній зв'язок художніх образів та історичної дійсності, що їх породила. Зображуючи конкретного людського індивідуума, портрет є своєрідним історичним документом, що втілює найбільш характерне про людину цієї епохи, її значення та місце в історичній дійсності.

Звернення до внутрішнього світу людини, відображення індивідуальних якостей людської особистості, уміння розкрити глибину і різноманіття переживань – найцінніше досягнення майстрів портретного живопису.

Видатні твори в жанрі портрету було створено в епоху Відродження Леонардо да Вінчі, Тіціаном, Г. Гольбейном, у XVII – XX століттях – Рембрандтом, Веласкесом, Гойєю, Давідом, Енгром, Дега, у Росії – Левицьким, Боровиковським, Кіпренським, Тропініним, Брюлловим, Репіним, Серовим, Нестеровим, в Україні – Шевченком, Мурашком та ін.

Пейзаж у XVII столітті, в епоху бароко, вирішував задачі простору в творах живопису. Рубенс, Рембрандт, Пуссен, Рейсдаль, Лорен та інші майстри здійснили у цій області відкриття.

Пейзаж як самостійний жанр виникає не відразу, довгий час він існував частково в історичному жанрі, який включав у себе сюжети античної міфології, світової чи національної історії, епічної поезії та ін. Природу розглядали як природний «театр» історичної дії. Згодом акценти змінюються, людина –

головний герой стає частиною природи. У руслі пейзажного жанру живопис опановує передачу далеких просторів і домагається ефекту в створенні ілюзорної глибини. Прикладами можуть служити пейзажні композиції К. Лорена, які ще зберігають зв'язок з історичною картиною. У голландських сучасників ван Гойена, ван дер Нера, Кейта, Конінка, Хоббеми, пейзаж стає самостійним жанром. У творчості Яна ван Рейсдаля виникають традиції «чистого» пейзажу, його високого значення.

Натюрморт на відміну від пейзажу зосереджено на освоєнні близького простору, де предмети ніби доступні не тільки зору, а й сам зір насичується відчутною здатністю. Це найближче середовище існування й оточення людини. Як і пейзаж, натюрморт походить з «історичного жанру» живопису. У подальшій своїй еволюції натюрморт пов'язано з побутовим жанром. Якщо пейзаж вирішується і будується на глибокому просторі, то простір натюрморту більш обмежено – двір, будинок, інтер'єр і предмети, що оточують людину.

Натюрморт уперше документально зафіксовано 1650 року. Саме визначення жанру ніби усуває проблему руху. Основними діючими предметами стають речі зі своїм індивідуальним характером. На площині полотна предмет і фон набувають чіткого поділу. Темний предмет на світлому фоні чи світлий предмет на темному фоні у будь-якому випадку – це протиставлення гранично конкретно відчутної об'ємної речі її оточенню. Прекрасними прикладами можуть служити натюрморти Караваджо, Сурбарана, голландських майстрів – Класа, Хеди, Калфа, Снейдерса, у творчості яких живопис «малого світу» став самостійним.

Річ, її мікросвіт, те, як її створено, людиною чи природою, в натюрморті дійсно знайшло самоцінну привабливість, індивідуальні особливості і риси, характер. Натюрморт відображає результати спостережень пензлем, досягаючи вірності і переконливості зображення не тільки зовнішньої оболонки предмету, але і його образного вираження.

На ранніх етапах розвитку натюрморту експозиції речей відповідає визначений композиційний принцип – предмети розташовуються в ряд на горизонтальній площині паралельно межах полотна. У процесі еволюції композиція ускладнюється, у відношення речей вноситься порядок підпорядкування. Тим самим жанр одержує новий розвиток.

Натюрморт не знає просторових глибин і далекої перспективи пейзажу. Він будується на взаєминах речей, утворює просторову організацію «малого світу» у тісних межах. Простір натюрморту, разом з тим є цілісною картиною зображуваного світу речей, що співвідноситься з реальністю як ціле з цілим.

Навчання живопису, як правило, починається з роботи над натюрмортами, з оволодіння роботою фарбами, знайомством з різними технологічними особливостями, притаманними їм, а також технікою живопису, яку обрав починаючий художник. Як правило, навчання починається з техніки «акварель».

Велике значення має також обраний матеріал класичних технік образотворчого мистецтва, у якому втілюється творчий задум. У кожній техніці живопису свої можливості – шпалетна матовість енкаустики, сріблястість темпері, бархатистість гуаші, ніжна матова поверхня пастелі, прозорість акварелі, щільність олійного живопису, що дає найбільш широкі можливості в рішенні творчих задач і побудові загального тону твору.

Естетичне начало у живопису тісно пов'язано з матеріалом, технологією, фактурою основи, барвистими пігментами, – технічними можливостями, що визначають характер зображення. П. Чистяков писав В. Сурікову, що «по сюжету и приём; идея подчиняет себе технику». Використання різних технік живопису (олія, акварель, темпера і т. д.) у передачі навколишнього світу сприяють розвитку продуманого підходу студента до навчальних задач, ведуть до поглибленого засвоєння знань і придбанню професійних навичок у практичній роботі, розвивають інтерес до питань образотворчого мистецтва. Сам процес живопису дає можливість творчого росту студентів, викликає у них прагнення писати самостійно, розвиваючи індивідуальні особливості «образотворчої мови», осмисленого ставлення до природи, виявленню характерного і образного в навколишньому світі.

У живописній роботі технологічні засоби не є зовнішнім оформленням стосовно образного вираження, а органічно входять у нього, тому що в будь-якому творі зміст може бути виражено тільки в конкретній художній формі. Матеріал і спосіб нанесення фарб має велике значення. Роздільний мазок, щільне чи пошарове нанесення фарб, фактура полотна, трохи змінюють враження загального колориту. Вибір технічного живописного прийому залежить від особливостей поверхні зображуваного мотиву, фактури предметів (наприклад, блиск шкіри, ворсистість волосся, глянцева чи матова поверхня предмета і ін.), і рятує від невиразного письма, невміло покладених мазків при моделюванні форми в навчальному етюді.

Обраний прийом накладання фарб на полотно може бути продиктований не тільки особливостями предметів, а необхідною оцінкою пластичних і колірних властивостей природи, загальним живописним задумом.

Вибір технічного прийому з моменту початку і завершення живописного етюд – не простий академічний процес. «Есть условность, являющаяся высоким качеством живописи, показывающим мастерство и находчивость художника, и есть иная условность – трафаретный «приёмчик», живописная «бытовка» дурного вкуса. Настоящий, мастерски найденный в природе прием – это такая условность, которая покоряет зрителя, если даже он видит и чувствует эту условность. А «приёмчики» чуткий зритель всегда почувствует и хорошо определит их отталкивающую от живописи силу. Настоящий прием в живописи – это мазок, совершенно точно, исчерпывающе передающий форму, а чуть есть ошибка в нем – вместо приема получается плохая условность, пустое место», – писав П. П. Кончаловский.

Сміливий талант не обмежує себе прийомами, вже знайденими, у момент творчих пошуків, захоплений натхненням, він знаходить щось несподіване, цікаве, нове. Він осягає значення матеріалу, доцільне застосування фарб, велику роль технічної сторони живопису.

У навчальному процесі, вивчаючи методи роботи виконання практичних навчальних завдань, систематично взаємозалежних з теоретичними знаннями, постійно буде освоюватися і техніка, і технологія матеріалів, і технологія процесів осягнення живописної майстерності.

Висновки. На вищих ступенях майстерності художник та його досвід стають єдиним цілим, завдяки чому забезпечується миттєвий зв'язок між почуттям і волею, сприйняттям і виконанням, оком і рукою. «Техніка» чи «манера» виконання не є чим-небудь зовнішнім стосовно образно-сутнісного ладу твору. «Спритність руки», манірність, використання живописних ефектів, що не працюють на загальний задум, коли єдність образу підмінюється технічною вправністю, ефектом зовнішнього благополуччя і лиску – перетворює живописний твір на салонну, ремісничу річ, позбавлену емоцій автора.

Література:

1. Кончаловский П. П. Мысли о художественном творчестве. – М., 1964.
2. Рылов А. Воспоминания. – Л., 1960.
3. Дали С. Дневник одного гения. – М., 1991.
4. Харьковский художественный музей. – Харьков, 1980.
5. Кричевський Ф. Альбом. – Київ, 1980.